

KIS-813 – Notennoù gramadegel XIV – Ar raganvioù

(GE – 09 02 04)

“*Ar raganv a zo ur ger hag en devez el lavarenn dalc’h un anv. Graet e vez gantañ evit chom hep adlavarout meur a wech an hevelep ger*¹.”

Gant Gregor e voe amprestet ar ger *raganv* diouzh Kb. *rhagenw* bet luniet e unan diwar skouer La. *pronomen* — en ur dreuzdougen war *rhag-* ar c’hemeradur en deus *pro-* en termen latin : “**RHAGENV** [...] gair a ddefnyddir yn lle enw²”. Notomp e reer e brezhoneg kempred gant ar rakger *er-* da verkañ kemeradur La. *pro-* e *pronomen*, sk. : *erlec’hiañ* ; kevatal diarlenn La. *pronomen* a vije **eravn* enta, e kerentiad an termen dareulerezh *eravnad* (Gl. *pronomination*³). Ne gav ket din avat ez eus eno abeg a-walc’h evit dilezel ar skritell neuziadurel ez eo Br. *raganv*.

Er frazenn : “*Yann zo deuet, e welet ’m eus*”, e kemer ar raganv *e* lec’h ar pennanv *Yann* — evit mirout a adlavarout Yann — ha sammañ a ra dre se kefridi ur pennanv. Hogen, mar lavaran bremañ : “*Selaou me*”, ne gemer ar raganv *me* lec’h pennanv ebet, daveiñ a ra war eeun d’un ergeñverenn loet e-maez ar prezeg, er bed, nemet e samm koulskoude kefridi ur pennanv. E despizadur ar *raganv* e ve dikoc’h enta erlec’hiañ ouzh “e kemer lec’h ur pennanv” : “en deus an un kefridi c’hramadegel hag ur pennanv” — pezh a lavar YBRB. goude holl gant “en devez el lavarenn dalc’h un anv”.

RAGANVIOÙ DERC’HENNER, RAGANVIOÙ REZHIENNER

Ar skouer-mañ diwezhañ a ziskouez ne c’haller ket despizañ ur rummenn eus al lavar diwar-bouez ar rummennoù all nemetken. Ar raganv zo dezhañ da gefridi amsaviñ elfennoù all e diabarzh al lavar, met ivez arouezañ

¹ YBRB. § 401, p. 239.

² *Y Geiriadur Mawr* (GEMA.), 1980, p. 376.

³ Sl. La-09, p. 79.

war eeun elfennoù en diavaez eus al lavar. Kel a vez roet eus an devoud gant ar gramadegoù klasel pa lakaont kemm etre Gl. *pronoms nominaux*, oc'h ergeñverañ a-gentizh evel ma ra ar pennanvioù, ha Gl. *pronoms représentants*⁴, roet evel kevatal d'ur parzh all eus ar prezeg, oc'h ergeñverañ a-handizh enta — bezet Br. *raganvioù derc'henner* ha *raganvioù rezhienner*⁵. Ar gramadegoù strukturelour evito a renk ar raganvioù derc'henner e rumm an *antellerioù*⁶.

PERZH AR RAGANVIOÙ EL LAVAR, ER REALEZH

Deskrivañ avat n'eo ket displegañ. Arbenn kenvezañs div gefridi, diabarzh ha diavaez, ar raganvioù zo da glask e natur al lavar e unan.

Al lavar zo lodek er bed ergorel hep bezañ ergorenn, zo gwriennet en dangorelezh hep bezañ dangorenn. Tro zo bet da naousteriñ an arouez evel *ledergorenn*⁷, an oberenn arz en ampoent he eskoriñ evel *peuzdangor*⁸. E heñvel doare e c'haller ober ul *ledwerc'helezh* eus al lavar : un Euridike eo, o kevaraezañ ergorelaat ar bed, met o steuziañ kerkent ma klasker he ergorelaat. Ent dibarekoc'h, e pourchas dimp al lavar an araez da zizankañ⁹ diouzh destrizhoù aoz mab den, da gentañ penn diouzh an destrizh bezañ prizonidi ar beved hag an alvez ; a drugarez d'al lavar e tibrad an den diouzh an anamzer hag e tro ouzh dremmwelioù ar bremañ, an tremened, an dazont, an dec'hmeg, e berr : ez eskor an den evel andon ar bed. Kent mont pelloc'h, eo dav amañ diforc'hiñ al lavarout, a zo un ober, diouzh an emouezañ, a zo un anaout. An Adennoniezh, skiant an emouezañ, emdennet eus ar bed evit gouzout penaos ez emgomer ar spered evit anaout ar bed, a lak war wel un troc'h krenn etre maezienn drehontus ar bed ha maezienn enmanus an emouezañ, etre bremañ bev¹⁰ ar c'hantvout oc'h amparañ trehontusted ar bed hag an argantvout oc'h amparañ spesoù enmanus an eñvoriñ hag ar faltaziañ. Den an Adennoniezh zo torret e emouezañ etre daou hanren : engwezhiañ er merzhout ha bezañ ouzh

⁴ Sl. D. DENIS & A. SANCIER-CHATEAU, *Grammaire du français*, Le Livre de Poche, 1994, p. 453.

⁵ Evit an diforc'h etre *derc'hennañ* ha *rezhiennañ*, sl. GSTL. ¶ 3637 ∇.

⁶ Sl. KIS-440 – Sz. **shifter**, Gl. **embrayeur**, La-10, pp. 148-152.

⁷ Sl. La-12, p. 238 ; La-13, pp. 104-108.

⁸ Sl. La-12, p. 216.

⁹ A-zivout meizad an *dizankañ*, sl. La-11, pp. 216 hh.

¹⁰ A-zivout bomm HUSSERL : “*das Moment des lebendigen Jetzt*”, sl. La-12, p. 81.

bed an traoù erouez, emvac'hañ ennañ e unan ha borc'hañ ur bed angwerc'hel. En ebeb, n'eus e maezienn al lavarout troc'h ebet o tispertiañ un drehontusted diouzh un enmanusted : dre an un fiñv e tro den al lavar ouzh bremañ, tremened, dazont pe dec'hmeget ; ne anavez nepred kemm hanren : rikladur hepken a vez etre komz *ouzh* un den ha komz *eus* un den bezant, ezvezant pe faltaziet. Den an Anadennoniezh zo un den mut o kas lammoù faraon etre e spered hag an traoù, etre angwerc'hel ha gwerc'hel. En ebeb, ez eo den al lavar un taoler pontoù¹¹ etre angwerc'hel ha gwerc'hel, un tregerzher a 'l ledwerc'hel¹².

Emañ va fellgomzer dirazon, erouez din er werc'helezh. Stagañ a ran da lavarout : “Ar benveg-mañ...” Pe ziazalc'h zo etre ar gerioù a zeraouan eztaoliñ hag ar pellgomzer e unan ? Un dezranner klasel a responto : ar pellgomzer zo ergeñverenn ar stroll pennanvel *ar benveg-mañ* ; hag ivez : ez eo *ar ...-mañ* anteller e rezh un diskouezell gantarvezat. Un dezrann all a ginnigan : ar pellgomzer e unan zo lodek e gwerc'helezh an traoù, an ezgeriad zo lodek e ledwerc'helezh al lavar, gwell : al *lavarout*. Diegi 'm bez oc'h ober gant ar pennanv — ar solwezell¹³ — *lavar* pa na revez al *lavar* nemet dre hent al *lavarout*, pezh end-eeun en gra ledwerc'hel. Rak, e kemm ouzh an traoù gwerc'hel, al ledwerc'hel n'eo ket ur solwez, ne c'houbad¹⁴ ket : nodiñ a ra al lavar dre ur moned a-berzh un eztaoler, dre un taol deluzañ, dre vount al luzad er c'hedved ; pezh a chom eus al lavarout war ar paper pe ar gantenn zo un ergorenn glok hep mar, hogen dre vezañ un dilerc'h hep mui, ur *grer*¹⁵, na

¹¹ Sl. askeleñ MERLEAU-PONTY (*Notes de cours 1959-1961*, Gallimard, 1996, p. 126) war HEIDEGGER : “*Ar ger zo nann un « ergorenn » [...], bez' ez eo evel ar pont, ur skoulm a urzh sonel a zo ur skoulm en urzh sterel*” (La-12, pp. 196-197).

¹² Kv. un argeziad all d'ober meiz, diwar-bouez rummennoù an Anadennoniezh, war staelad boudoniel amsteriek al lavar evel “derc'haller ar gouzrec'h hag ur « gouzrec'h » nevez dirak ar bed ha, war un dro, derc'haller ar bed hag ur « bed » nevez dirak ar gouzrec'h”, La-15, p. 19.

¹³ Ent klasel e renked e rumm an *nomen* ar pennanv, an adanv, ar raganv ; evit lakaat kemm etre daou gemeradur *nomen*, e raed *substantivum (nomen)* eus ar pennanv. Alese an termenoù bepred en arver Gl. *substantif*, Al. *Substantiv* (e-kichen *Hauptwort* ha *Gegenstandswort*) hag ar ginnigadenn Kb. *sylweddair*. Br. *solwezell* a arveran da erspizañ ar pennanv en e vod ergeñveriñ.

¹⁴ A-zivout meizad ar *goubadout*, sl. La-15, pp. 137-147 ; sl. ivez arver *goubadeg*, La-11, p. 103.

¹⁵ A-zivout “*an arouez krer e dilerc'h an aroueziñ*”, sl. La-08, p. 517.

zeuy da lavar — da ledergorenn — en-dro nemet dre an dastum, al *levgein*, graet diwarnañ gant ul lavarer nevez : d'al lavar n'eus revoud diasavel ebet, met hanvoud dialuskel, strinkañ a ra evel flammenn ar wareg tredan etre an eztaoler hag an traoù. Ha sklaerius ne ve ket ur c'hramadeg a anavezfe al lavar evel bon oberata an den er bed ? Ac'hoel, evit a sell prepoz an notenn-mañ, ne hañval ket bezañ didalvez klask intent ar raganvioù dre ar perzh a gemeront e realezh gouzrec'h al lavarout.

TREUG HA STIENN AN ERGEÑVERIÑ

Eomp d'ar raganv en e roll a araez ergeñveriñ, eleze evel o verkañ un arbez. An ergeñveriñ, despizet evel perzh al lavar da aroueziñ ar pezh a zo er-maez anezhañ, a c'haller sellout diouzh daou arvez : an treug, ar stienn.

~ Treug an ergeñveriñ a intentan evel heuliad al lankadoù a ya d'ober an ambredañ ergeñverenn. Hervez an dro, e vez an treug eeun pe ameeun.

≈ Eeun e vez treug an ergeñveriñ pa lak an unvez lavar da ambredañ a-gentizh an ergeñverenn ; sk. : *an oabl, me*.

≈ Ameeun e vez an treug pa handizh an ergeñverenn, eleze pa lez an unvez lavar kentod an ergeñveriñ gant un unvez lavar all rezhiennet ganti ; sk. : *1. Deuet eo Paol ; e welet 'm eus — Paol a ergeñver a-gentizh ouzh PAOL, a lavarer c'hoazh : Paol a zerc'henn PAOL ; e, raganv rezhienner, a ergeñver ouzh PAOL dre hantererezh ar pennanv rezhiennet Paol. 2. Setu avaloù ; kemerit unan — er skouer-mañ ez eo kemplshoc'h evit ur gwel intenterezh an treug, met n'eo ket an treug e unan ; goustavet eo anezho, ken e tezzanner : avaloù oc'h ergeñveriñ dre un treug eeun, anezho raganv angediet oc'h enderc'hel ar rezhienner eus avaloù.*

E berr, pa vez eeun an treug, an unvez lavar a ergeñver war eeun ; pa vez ameeun, ez ergeñver un unvez lavar (ar rezhienner) dre hantererezh un unvez lavar all rezhiennet ganti (ar rezhienned).

~ Stienn an ergeñveriñ a intentan evel ergeñverenn un unvez lavar eztaolet en ur prezeg dibarek. Desavelet e vez ar stienn dre barennoù niverus a c'haller renkañ dindan tri fenn :

≈ Boneg ar yezh arveret, o pourchas pezh a rafen anezhañ danvez krai ar rouedadoù ergeñveriñ. Lazout a ra anaout ar poentoù ma klot ha ma tisklot

bonegoù div yezh ; evit a sell ar raganvioù, da skouer, gouzout n'eus e galleg kevatal ebet da Br. *hini*, pe, e brezhoneg, ne lakaer ket ur raganv da amsaviñ un adanv evel ma reer e galleg : *Tu es content, je ne le suis pas*.

≈ Ar c'hemperzh prezegel. An ergeñverañ graet dre pep unvez lavar en ur prezeg dibarek zo e dalc'h bras pe vrasoc'h an ergeñverañ graet dre unvezioù lavar all an kez prezeg. Sk. : **1.** *Pêr oa e kêr dec'h. – Ya, gwelet 'm eus ar paotr kozh* — ent kevreadurel n'eus ere ebet etre *Pêr* hag *ar paotr kozh*, koulskoude o deus an div unvez lavar an un stienn, pep hini o kendaoliñ d'he desavelañ ; rezienn int enta an eil d'eben, dre berzh un eranvad (na c'hell diwanañ evel pep dareulad nemet e ser kemperzh ur prezeg dibarek). **2.** *Serrit an nor ha digorit ar prenestr* — evit ur gwel eo dizalc'h ergeñverenn *an nor* diouzh ergeñverenn *ar prenestr* ; bezañ an div lavarenn en un kemperzh avat a ra intent : *Serrit dor ar gambr ha digorit ar prenestr anezhi* ha dre se lakaat war wel un diazalc'h boutin e desaveladur stiennoù an div unvez lavar.

≈ Ar blegenn. E kemm ouzh ar c'hemperzh prezegel a gendaol da zesavelañ ar stienn dre ar prezeg war he divoud, e talvez ar c'hemperzh plegennel d'he desavelañ dre ziskouez ar stienn evel bezant er blegenn. Mar lavaran : *Sell kement-mañ*, ne vo desavelet ar stienn evit va c'henbrezeger nemet mar kemer ar boan da sellout ar pezh a ziskouezan dezhañ en hon amañ-bremañ, eleze evel bezant er blegenn m'emaomp. Er frazenn **2** a-zioc'h, *serrit ar prenestr* a c'hell angorzhañ ar blegenn m'emañ an eztaoler hag e genbrezeger, met kenkoulz ur blegenn all (lakaomp e teufe ar bomm-se evel ategenn da heul ar vategenn : *mard it d'ar gegin*). Hogen mar lavaran : *Serrit ar prenestr-mañ*, ez ezvevennan nep plegenn all ha desavelet eo ar stienn evel bezant amañ-bremañ, er blegenn end-eeun, erouez¹⁶.

SEURTADOÙ AR RAGANVIOÙ

Kent plediñ a-zevri gant ar raganvioù e vo mat divrazañ renabl ar furmoù a zegouezh dindan ar skritell *raganv*. Stagomp d'o despizañ evel

¹⁶ Sl. KIS-440, *ibid.*, p. 149, adaozañ an eil kevarad evel henn : JESPERSEN eo a gentradas an termen *shifter* da aroueziñ “ur renkad c'herioù [...] kemmus o ster hervez ar blegenn [...] : *tadig, mammig*, etc.” JAKOBSON a amprestas an termen en ur strishaat e erdal d'an unvezioù yezhadel (ar moz, an amzer, ar gour, h.a.), oc'h ezkaelañ an unvezioù geriadel.

unvezioù yezh nad int ket pennanvioù daoust ma kefleunions lod eus kefridioù ar pennanvioù ha d'o renkañ etre *a)* unvezioù yezh o rezhiennañ pennanvioù, *b)* unvezioù yezh o rezhiennañ estreget pennanvioù, *c)* unvezioù yezh o terc'hennañ war eeun ergeñverenoù.

An ergeñverin dre ar raganvioù zo lies degouezh dezhañ hervez an unvezioù yezh a rezhiennot, hervez keñver ar stienn ouzh ar blegenn, hervez savelladur ar stienn diwar-bouez raganvioù hener, gougevreder, kementader.

AN UNVEZIOÙ YEZH REZHIENNET GANT AR RAGANVIOÙ

≈ Pe emañ ar raganv o rezhiennañ ur pennanv, eleze oc'h ergeñverin ouzh un arbez ; an degouezh boutinañ eo, evel er frazenn gent : *Deuet eo Paol, e welet 'm eus* ; heñvel dra, er bomm kaozeek : *Deuet eo Paol, gwelet 'm eus anezhañ*, ez eo ar raganv angediet *anezhañ* rezhienner ar pennanv *Paol*.

≈ Pe emañ ar raganv o rezhiennañ un dezgeriad, eleze oc'h ergeñverin ouzh un erganad ; er frazenn : *Deuet eo Paol, e c'houzout a ran*, e rezhien *e* an dezgeriad *deuet eo Paol* ; diwar vont, notomp ar forc'hellek e chom a-wechoù desavelladur ar stienn ; bezet : *Hervez Paol eo klañv Pêr* ; *ne 'm eus ket e gredet* (pe *ne 'm eus eñ ket kredet*) ; *e, eñ* a c'hell rezhiennañ ken ar pennanv *Paol*, ken an dezgeriad *eo klañv Pêr* ; evit hepkoriñ ar forc'hellegezh, e ranker pe *a)* daskemmañ ar savadur : *ne 'm eus ket kredet anezhañ* (eleze *Paol*, rak ur raganv angediet ne rezhien ket un dezgeriad), *ne 'm eus ket kredet se / an dra-se / kement-se* (diskouezelloù dregarvezat o rezhiennañ diforc'hell an dezgeriad) ; pe, boasoc'h er c'haoze, *b)* goustaviñ ar rezhienner : *ne 'm eus ket kredet* (intentet : *ne 'm eus ket kredet an dra-se*)¹⁷.

≈ Ar raganv ne c'hell rezhiennañ unvez lavar ebet estreget ar pennanvioù hag an dezgeriadoù : nag an adanvioù, evel m'hon eus gwelet, nag ar verboù ; en ur frazenn evel : *Ha pa c'houlennfe ouzhin dont, n'en grafen ket*, ez eo en rezhienner *dont* n'eo ket e kement ha verb, met e kement ha kevatal d'al lavarenn *ma teufen* ; er frazenn-mañ : *An anaout a voe tachenn studi Husserl, e vuhez pad e pleustras warnañ*, ez eo ar raganv angediet *warnañ* rezhienner *anaout* n'eo ket e kement ha verb, met e kement ha pennanor pennanvaet.

¹⁷ Degouezhioù damheñvel a ezreveller da geñver studi an troadelloù verbel mozel, mozioù arwanel (sl. La-15, p. 214).

KEÑVER AR STIENN OUZH AR BLEGENN

Ar raganvioù oc'h ergeñveriñ ouzh ur stienn lodek er blegenn zo daou seurt anezho :

≈ Ar raganvioù plegennek kantarvezat : *me, te, ni, c'hwi* ; kentañ poent : ergeñveriñ a reont a-gentizh, nepred dre hantererezh ur rezhiened, derc'hennerioù int enta ; eil poent : o stiennoù, ouzhpenn bezañ lodek er blegenn, zo amparus dezhi, zo an amplegad anezhi.

Arbenniñ a reer amañ : mard emañ al lavar stignet etre kizlavar (an den) ha hontlavar (ar bed), eleze etre ur *me* eztaoler hag ergeñverennoù e eztaolad, ha n'eus ket dislavar o renkañ ar *me* e-touez an ergeñverennoù ? Etre ar *me* eztaoler hag ar *me* ergeñverenn emañ an un diforc'h hag etre *me trehontel* ha *me ergorenn* ar brederourion : ouzhpenn dislavar, ez eus eno ur gourzheb a neuz gant gourzhdezvoù KANT, hag int anhepkor keit ma vever e bed ar fenomenoù, gant amoedelezh SARTRE, ha hi enien da aoz mab den¹⁸.

Heñvel dra, *te, ni, c'hwi* o devez da ergeñverennoù *meoù ergorenn* ar genbrezegerion, kenamparerion ar blegenn.

≈ Ar raganvioù plegennek nebarvezat, anezho unvezioù yezh a c'haller arverañ ken evel diskouezelloù kantarvezat (erouezelloù, antellerioù JAKOBSON), ken evel diskouezelloù dregarvezat pe ragarvezat. Drezo, evel derc'hennerioù, ez ergeñverer a-gentizh ouzh stiennoù erouez pe, evel rezhiennerioù, ouzh stiennoù derc'hennet gant parzhioù loet a-raok pe goude e dibun ar prezeg :

Selaou kement-mañ : [...] (kement-mañ, diskouezell ragarvezat, derc'henner).

Betek henn ne 'm eus komprenet netra (henn = (amañ-)bremañ, erouezell, derc'henner).

Henn eo va disentez : [...] (henn, diskouezell ragarvezat, rezhienner).

¹⁸ A-zivout ar gourzhdezvoù, sl. La-09, p. 85 ; a-zivout amoedelezh an hanvoudelourion, sl. La-11, pp. 363-364 ; ivez KIS-347 – Gl. **pour-soi, en-soi**, La-09, pp. 13-17. HUSSERL, na oa ket ar Voudoniezh e brepoz, a veze a-walc'h gantañ merkañ ez eo ar *me trehontel* ur *me pur* dreist diraez, o tisoc'h eus direadur ar *me bredel* : “dieses Ich ist das reine, ihm kann keine Reduktion etwas haben. [...] es ist an und für sich unbeschreiblich : reines Ich und nichts weiter” (*Ideen*, [160]) [*“hevelep me zo ar me pur na c'hell ket an direadur kaout krap warnañ. [...] bez' ez eo andeskrivadus ennañ hag evitañ : me pur ha netra ken”*].

Hemañ a anavezan (= an den-mañ dirazon, erouezell, derc'henner).

Paol ha Pêr 'm eus gwelet, hemañ oa trist, hennezh oa laouen (hemañ, hennezh, diskouezelloù dregarvezat, rezhienner).

An den a oa e-barzh ar c'harr, hennezh a anavezez ? (hennezh, diskouezell dregarvezat, rezhienner).

A-douez an dud a zo er sal-mañ, hag anaout a rez hemañ ? hennezh ? henhont ? (hemañ, hennezh, henhont, erouezelloù, derc'hennerioù).

Tud a anavezan er sal-mañ, eñ da skouer (eñ, erouezell, derc'henner).

[En eneb : *Pêr 'm eus gwelet : eñ oa er sal (eñ, raganv o rezhiennañ Pêr).*]

RAGANVIOÙ HENNER, GOUGEVREDER, KEMENTADER, h.a.

DEGOUEZH AR RAGANVIOÙ O REZHIENNAÑ UR PENNANV

Dre rezhiennañ ur pennanv e tegas ar raganv daskemmadoù er forc'had etre an divoud merket gantañ hag an ergeñverenn. Da arsellout an degouezh-mañ e rankomp lakaat e penn kont kemperzh ar prezeg, ent resis : al lavarenn m'emañ ar pennanv rezhiennet hag al lavarenn m'emañ ar raganv rezhienner. E lec'h all¹⁹ hon eus bet tro d'ober anv eus ar *forc'had* etre arganteul ar stroll pennanvel (an *divoud* anezhañ) hag e ergeñverenn (a anvomp en notenn-mañ e *stienn*). An elfennerezh a lak a-wel modoù er spisted : un divoud a c'hell bezañ amspis a-fet hennad ha spis a-fet niver : mar elfennomp *un den* dre intent *un* evel ger mell, e raïmp anv eus divoud amspis a-fet hennad, *un* o vezañ gougevreder ; mar intentomp *un* evel niverell, ez elfennimp : divoud amspis a-fet hennad, spis a-fet niver. Skouerioù all eus modekadur ar forc'had etre divoud ha stienn :

Un den zo er straed, e welout a ran — a elfenner :

un, ger mell amstrizh, gougevreder ; *un den*, divoud amspis ; *zo er straed*, ditour o reiñ ur spisted kentañ d'an divoud ;

e, raganv o rezhiennañ ar stroll pennanvel *an-den-a-zo-er-straed*, divoud spis, o tennañ un eil spisted eus an ditour *gwelout a ran (= hennezh eo a welan)* ; *e* a elfenner enta evel raganv rezhienner henner.

Pet ki 'c'h eus ? Unan — a elfenner :

¹⁹ Sl. La-14, pp. 82-83.

pet, atersell gementader ; *ki*, divoud amspis ; '*c'h eus*, ditour o tigeriñ d'an divoud un hent d'ar spisted ;

unan, raganv kementader (niverell) o rezhienañ *ur c'hi* (goustavet : '*m eus*), divoud spis a-fet niver, amspis a-fet hennad ; merkomp n'emañ ket ar rezhiened e-barzh an aters, met e-barzh ar respont, anezhañ askemer kevreadurel an aters.

Tud zo er straed, unan anezho a anavezan — a elfenner :

tud divoud amspis ; *zo er straed*, ditour o reiñ spisted d'an divoud ;

anezho, raganv angediet o rezhienañ ar stroll pennanvel *an-dud-a-zo-er-straed*, divoud spis, a elfenner enta evel raganv hennet ; *unan*, raganv parzher o rezhienañ *un den* (*parzh eus an-dud-a-zo-er-straed*), divoud spis a-fet niver (hag o tennañ un eil spisted eus an ditour *a anavezan*), amspis a-fet hennad.

Kentoc'h eget *gougevredet* ha *kementader* e kavan resisoc'h ober amañ gant *parzher*, hep diwelout evit kelo al leteñvelder a zo etre keñver *un den* ouzh genad mab den ha keñver *unan anezho* ouzh teskad an dud a zo er straed.

Tud zo er straed, an hini brasañ (anezho) a anavezan — a elfenner :

tud, anezho evel er skouer gent ;

an hini, raganv parzher o rezhienañ *an den* (*parzh eus an-dud-a-zo-er-straed*), divoud spis a-fet niver (hag o tennañ un eil spisted eus an ditour *a anavezan*), spis a-fet hennad (o tennañ e spisted eus an ditour *brasañ*).

Tud zo er straed, pep hini (anezho) a anavezan — a elfenner :

evel er skouer gent, war-bouez ober eus *pep hini* ur raganv dasparzher o rezhienañ *an den hag an den hag an den...* (*parzhioù eus an-dud-a-zo-er-straed*), divoud amspis a-fet niver, spis a-fet hennad.

Elfennadurioù heñvel a rafed gant raganvioù all : *an holl*²⁰, *hini (ebet)*, *den (ebet)*, *pep tra*, *nebeud*, *kalz*, *darn*, *netra*, h.a.

²⁰ Dikoc'h e ve ober eus *an hini*, *an holl*, *hini ebet* h.a. *kefebadoù raganvel* (sl. La-11, p. 156) pe ac'hoel *strolloù raganvel*. Koulskoude, evit skañvaat ur prezeg kalvezel bec'hiet endeo gant termenou resis, e tremenan gant an anvad hollek *raganv*, en ur zerc'hel da zespizadur ar *raganv* : unvez yezh o piaouañ kefridioù ar pennanv hep bezañ pennanv, stroll pennanvel na pennanvenn.

DEGOUEZH AR RAGANVIOÙ DERC'HENNER

Tro hon eus bet c'hoazh da blediñ gant skouerioù a neuziadoù derc'hennner hennner ha kementader²¹.

≈ Raganvioù derc'hennner hennner, sk. : *Paol, sell ouzh kement-mañ* ; gant ur skouer all e chomer en amzivin : *Paol, sell ouzh an dra-mañ* — ha sellout a ranker *tra* evel o chom pennanv, pe evel engwezhiet er rikladur en lak da vont a bennanv da barzh er raganv *an dra-mañ* (= *kement-mañ*) ? Emañ ar respont e dalc'h ambred an eztaoler ; un doare da zivrazañ ar respont e ve treuzfurmiñ ar prezeg plegennel eeun (loadel) en ur prezeg plegennel kemplezh (traloadel)²²: *X a alie Paol da sellout ouzh un dra (tra, pennanv), X a alie Paol da sellout ouzh un dra bennak (tra parzh er raganv un dra bennak)*.

≈ Raganvioù derc'hennner kementader.

Kalz gramadegoù a renk ar raganvioù-mañ dindan ar skritelloù : *raganv amresis, raganv amstrizh, raganv laosk*²³, *gerioù (raganvioù) amresisaat*²⁴, *pronom indéfini*²⁵. Diemsav an anvadoù-se eo na ziforc'hiñ tri live an dezrannañ : neuziadurel, kevreadurel, ambredadurel. Kemeromp degouezh ar ger mell. Ent neuziadurel e tiforc'her ar ger mell strizh hag ar ger mell amstrizh ha, gouez da SADED²⁶, e talvez ar ger mell strizh da hennañ, eleze da verkañ un divoud *spis*, ar ger mell amstrizh da c'hougevrediñ, eleze da verkañ un divoud *ampis* ; yezhadurourion SADED a zeraoue dispartiañ al live ambredadurel diouzh al liveoù neuziadurel-kevreadurel ; nemet e talc'hent da intent an ambredadoù evel kefridioù piaouet gant an neuziadoù ha n'eo ket evel monedoù o toullañ o hent dre denañ diouzh an neuziadoù kefridioù kent ha digent. Keñveriomp an elfennadurioù hervez an tri live :

a) *Un den a welan ahont*, forc'had zo etre divoud hag ergeñverenn verzhout — *un*, ger mell amstrizh, gougevredere ; *un den*, divoud *ampis* ;

²¹ Sl. KIS-795 – Notennoù gramadegel XI – Br. **pep, kement**, La-16, pp. 49-60, pp. 59-60 pergen.

²² Sl. La-10, p. 151 & La-16, p. 59.

²³ Sl. VALL. p. 384.

²⁴ Sl. YBRB. p. 279.

²⁵ Sl. D. DENIS, A. SANCIER-CHATEAU, *Grammaire du français*, Livre de Poche, 1994, pp. 248 hh.

²⁶ Sl. Yad-3 / 2.

b) *Un den ne ve ket gouest da redek ken buan*, forc'had ebet etre divoud hag ergeñverenn dezevout loue — *un*, ger mell amstrizh, gougevreded ; *un den ledentalad*²⁷ hinienn evit rummenn, divoud spis a-fet genad, amspis a-fet hennad ;

c) *Labour evit un den, a-wechoù evit daou*, forc'had ebet etre divoud hag ergeñverenn dezevout loue ; *un*, niverell, kementader ; *un den*, unvez c'henad, divoud spis a-fet niver ha genad, amspis a-fet hennad ;

d) *An den zo ur bronneg*, forc'had ebet etre divoud hag ergeñverenn dezevout goubar ; *an* ger mell strizh, henner ; *an den ledentalad* hinienn evit rummenn, divoud spis a-fet genad, amspis a-fet hennad. Addezergeriañ dre lemel al ledentalad : *un den zo ur bronneg* ne zegas kemm ebet en elfennadur ambredadurel : *un* ger mell amstrizh, gougevreded ; *un den* divoud spis a-fet genad, amspis a-fet hennad ;

e) *En amzer-hont e reuzie un Napoléon en Europa*, forc'had ebet etre divoud hag ergeñverenn dezevout loue — *un*, ger mell amstrizh, gougevreded ; *un Napoléon* erdaolad²⁸ spisted, divoud spis a-fet hennad.

Evel ma voe dispartiet fraezh an anvadoù (skritelloù) neuziadurel *ger mell strizh*, *ger mell amstrizh* diouzh an anvadoù kevreadurel *henner*, *gougevreded* ha diouzh an anvadoù ambredadurel *divoud spis*, *divoud amspis*, ez eus bet boulc'het un disparti heñvel e domani ar raganvioù ha graet *atersell*, *diskouezell*, *niverell*, *perc'hennell*, *perzhenell* eus ar rummennoù anvet diagent a-getep *raganvioù goulennata*, *raganvioù diskouezañ*, *raganvioù niveriñ*, *raganvioù perc'hennañ*, *raganvioù stagañ* ; chom a ra da skritellañ an neuziadoù bet anvet *raganvioù gour* ha *raganvioù amresisaat*.

Evitañ da glotañ gant an anvadoù allyezh Gl. *pronom personnel*, Al. *persönliches Fürwort*, h.a., e oa gant Br. *raganv gour* an diemsav, ouzhpenn meskañ liveoù an elfennañ gramadeg, envel neuziadoù arveret da ergeñveriñ ouzh ergorennoù estreget an dud (personoù, gourioù) : ar bevion all ha ne vern pe loue ha goubar. Alese e kredan kinnig evit ar rumm-mañ a raganvioù ar skritell : *leurell* b. -où. He deverañ a ran diouzh ar verb *leuriñ*, en ur verkañ ervat ez eo korvoet ar verb-se war sigur ur gerentiez etre e ster istorel ha kefridi ar raganvioù desellet, hep diwelout n'eo *leurell* nemet ur skritell lakaet war un neuziad kuit a nep endalc'h kevreadurel pe ambredadurel.

Heñvel evezhiadenn a rin a-zivout Br. *raganvioù amresisaat* : an diemsav amañ eo ivez envel ur rummenn raganvioù dre soliañ war unan eus o

²⁷ Sl. La-09, p. 84.

²⁸ Sl. La-09, p. 88.

c'hefridioù. Moarvat ne c'haller ket diwelout an arverioù pa zesaveler ur rummenn neuziadurel, nemet e rank an anvad tremen par ma c'haller hep kantabeg kevreadurel hag ambredadurel, e berr : c'hoari roll ur skritell hep mui. En degouezh ez eus anv eus un teskad neuziadoù bodet diwar ur perzh hollek : ober a reer ganto da verkañ un trec'houllo en ambredañ, alese al leterc'had a zo en orin an anvad *rouezell* a ginnigan : rouez ez a ganto gwiad al lavar. Ar *rouezelloù* a c'hell bezañ adanv (*an holl dud*), raganv (*an holl*), adverb (*seizet holl*). A dra sur, e rankimp gouestlañ ur studienn arbennik da hevelep teskad neuziadoù, ec'hon, dispis e vevennoù hag... o paotañ ennañ an trec'houllo etre hag e-barzh e gombodoù.

An un raganvioù (*rouezelloù*) kementader a arverer da rezhienner koulz ha da zerc'henner :

1d. *An holl a oar e vez yen er goañv — an holl*, raganv (*rouezell*) derc'henner kementader.

2d. *Den ebet ne 'm lakay da grediñ an dra-se — den ebet*, raganv (*rouezell*) derc'henner kementader.

1r. *Kalz tud oa e kêr. An holl o doa riv — an holl*, raganv (*rouezell*) rezhienner kementader.

2r. *Leun oa ar sal. Den ebet ne vutune — den ebet* raganv (*rouezell*) rezhienner kementader.

E gwir ez eo tanav, hag arzaeladus, ar c'hemm etre *rouezelloù* kementader derc'henner ha rezhienner. Er skouerioù **1d** ha **2d** e c'hoarvez ar blegenn eus hollelezh an denion, ergorenn devezout amparet dre c'hourzaoliñ²⁹ ; kenkoulz all e c'haller intent hevelep plegenn derc'hel evel roet e diagent ar blegenn werc'hel m'emañ an eztaoler hag an *rouezell an holl* evel rezhienner dregarvezat.

≈ *Rouezelloù* derc'henner o verkañ un divoud peurampsis. Er skouerioù a-zioc'h ma veneged divoudoù amspis, e c'halle ar re-mañ bezañ adkemeret ha spizet diwar-bouez un ditour e ser un eil ambredad : ar prezeg a leze digor an hent d'ur spizañ a eil ambredad. Empentomp

A o lavarout da B : “*Unan a welan er straed*” — *unan*, divoud amspis, *a welan er straed*, ditour o reiñ ur spisted kentañ d'an divoud,

²⁹ Sl. La-09, p. 88.

B oc'h eilgeriañ : “*N'en gwelan ket*” — *en* o rezhienañ *unan*, o kaougantañ spisted an divoud.

A bremañ o tiskleriañ : “*Unan bennak a welan er straed*” — *unan bennak*, divoud peurampis, *a welan er straed*, ditour o reiñ un derez spisted d'an divoud ; hogen, en desped d'an derez spisted-se,

e respont B : “*Ne welan den*” — rak *unan bennak* o tiskouez “diegi” da vezañ rezhienet, e rank B degas un derc'henner nevez, *den*, divoud amspis.

Anat eo ez a ar selledoù-mañ war ar rouezelloù d'ober un divrazadur hepken eus ar studi glokoc'h a rankor gouestlañ dezhi notennoù all.